

הרב יצחק שילת

"אין אדם דן גזירה שוה מעצמו"

- א. כלל ובעיה בו
- ב. שיטת ר"ת וקשייה
- ג. הסברו של הרמב"ן למחלוקת התנאים
- ד. שיטת ה'הליכות עולם' – שני אופני קבלה של גזירה שוה
- ה. הלכות מקובלות והלכות מחודשות
- ו. "פריצת דרך" מדברי האחרונים
- ז. מה נשתנה גזירה שוה מכל המידות?

א. כלל ובעיה בו

כלל גדול למדנו בגמרא נידה יט, ב: "אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו". ופירש"י: "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו – אלא אם כן קיבלה מרבו הלכה למשה מסיני, דדילמא קרא למילתא אחריתי איצטריך". כלל זה כצורתו מופיע במקום נוסף בש"ס, במעשה של הלל הזקן ובני בתירא בפסחים סו, א. הברייתא מספרת שם שנתעלמה הלכה מבני בתירא האם קרבן פסח דוחה שבת. קראו להלל, ודן לפניהם שדוחה את השבת בגזירה שוה במועדו במועדו מתמיד, ובק"ו מתמיד. שואלת הגמרא: "וכי מאחר דגמר גזירה שוה, ק"ו למה לי, אלא לדידהו קאמר להו, בשלמא גזירה שוה לא גמרינו דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אלא ק"ו דאדם דן מעצמו איבעי לכו למידן".

ויש להתקשות במה שכתב רש"י: "דדילמא קרא למילתא אחריתי איצטריך", כי לכאורה משמע מדבריו שאילו היינו בטוחים שמילים אלה שמהם דורשים את הגזירה שוה לא נצרכו לדרשה אחרת – כלומר: שהן מופנות – כן היינו לומדים מהן גזירה שוה, אף על פי שלא קיבלנוה מסיני, כלומר שאין לנו הנחה שכל גזירה שוה צריכה להיות מסורה מסיני. אך כאן הבן שואל: אילו גזירות שוות נמסרו ואילו לא נמסרו? ונראה שכוונת רש"י היא, שהואיל ולהיות בטוח שמלה מסוימת לא נצרכה לדרשה אחרת הוא דבר קשה מאד לחכמי הדורות, הקל עלינו נותן התורה ומסר למשה רבנו את הגזירות השוות כולן.

ובסוכה יא, ב למדנו: "תניא לולב בין אגוד בין שאינו אגוד כשר, ר' יהודה אומר אגוד כשר שאינו אגוד פסול. מ"ט דר' יהודה יליף לקיחה לקיחה מאגודת אגוד, כתיב התם ולקחתם אגודת אגוד וכתוב הכא ולקחתם לכם ביום הראשון, מה להלן באגודה אף כאן נמי באגודה. ורבנן לקיחה מלקיחה לא ילפינן". ופירש"י: "לא ילפינן – לא למדוה, ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן למדו מרבו ורבו מרבו עד משה רבינו, ושמא מקראות הללו

לא לדרוש גזירה שוה נכתבו". ויש להתקשות לפירוש רש"י: אם ר' יהודה דרש גזירה שוה לקיחה לקיחה, הרי שהיתה בידו מסורת מרבו ורבו מרבו עד משה רבנו שיש לדרוש גזירה שוה זו, ואם כן מדוע לא קיבלו ממנו חכמים מסורת זו, כשם שקיבלו בני בתירא מהלל, שאחרי שהלל אמר להם ק"ו ופרכו אותו (עיין בגמרא שם), אמר את הגזירה שוה וקיבלוה ממנו והושיבוהו בראש. וכעין זה שנינו ביבמות עו, ב: "מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלשה דורות אחד זכרים ואחד נקבות, ר' שמעון מתיר את הנקבות מיד, אמר ר' שמעון ק"ו הדברים... אמרו לו אם הלכה נקבל, ואם לדין יש תשובה, אמר להם לא כי הלכה אני אומר", ופירש"י: "אם הלכה – שמעת מרבתיך שהנקבות מותרות מיד במצרי ואדומי נקבל ממך. ואם לדין – שאתה דן ק"ו מעצמך יש תשובות להשיב". וכיוצא בזה במשנה בכריתות טו, ב, ע"ש.

וכך יש להתקשות בסוגיות נוספות, כגון במשנה סוטה לב, א: "ואלו נאמרין בלשון הקודש... חליצה כיצד וענתה ואמרה ולהלן הוא אומר וענו הלויים ואמרו מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש, ר' יהודה אומר וענתה ואמרה ככה, עד שתאמר בלשון הזה". ובגמרא שם לג, א "ולויים גופייהו מנלן, אתיא קול קול ממש, כתיב הכא קול רם וכתוב התם משה ידבר וה-להים יענו בקול, מה להלן בלשון הקודש אף כאן בלשון הקודש... ור' יהודה האי וענתה ואמרה מאי עביד ליה, מיבעי ליה לאגמורי ללויים דבלשון הקודש. ולילף קול (קול) ממש, ענייה ענייה גמיר קול קול לא גמיר". ופירש"י: "גזירה שוה דענייה ענייה למד מרבו, גזירה שוה דקול קול לא שמע, ואין האדם דן גזירה שוה אלא אם כן קיבלה". וכן במכות יד, ב: "ר' יוחנן אומר תני ברדלא אתיא טומאתו טומאתו... ריש לקיש לא אמר כר' יוחנן גזירה שוה לא גמיר", ופירש"י: "ולא למדה מרבו". וקשה, מה בכך שר' יהודה לא שמע, או ריש לקיש לא שמע, הלא רבנן כן דרשו גזירה שוה קול קול, ור' יוחנן בשם ברדלא כן דרש טומאתו טומאתו, ואם הם קיבלו מרבתייהם עד משה רבנו שדורשים כן – האם אין הם נאמנים על החולק עליהם? וכי אפשר לומר שר' יהודה קיבל מרבו שאין דורשים קול קול, או ריש לקיש קיבל שאין דורשים טומאתו טומאתו, נמצא "שהאחד קיבל האמת והאחר טעה בקבלתו", והלא זה "מן המאמרים המכוערים והמגונים מאד, והם דברי מי שאינו משיג ואינו מדקדק בעיקרים ומטיל דופי באנשים אשר התקבלה מהם התורה" (לשון הרמב"ם בהקדמת המשנה)?

ב. שיטת ר"ת וקשייה

והנה בשבת צו, ב למדנו: "ת"ר מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגוי, ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר, מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד, דברי ר' עקיבא, אמר לו ר' יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין, אם כדבריך התורה כיסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. ואלא הא גמר גזירה שוה, גזירה שוה לא גמר". ופירש"י: "ואלא הא גמיר גזירה שוה – ואם כן לא כיסתו התורה דהו"ל כמפורש. ומשני ריב"ב לא גמרה ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו". וכתבו התוספות: "גזירה שוה לא גמיר – וא"ת וליגמר מר' עקיבא שהוא קיבלה מרבו,

ואומר ר"ת שהיה להם בקבלה מנין גזירה שוה שבכל התורה, וזו היתה יתירה על החשבון, לפיכך לא קיבלה". נראה שתירוץו של ר"ת בא לענות על כל המקרים שבהם נאמר שמחלוקת תנאים או אמוראים היא האם דורשים גזירה שוה מסוימת או לא. ר"ת מתרץ שהיה אצלם בקבלה מנין הגזירה שוה שבכל התורה, ולפעמים התוכחו חכמים האם גזירה שוה מסוימת היא בכלל המנין הזה או לא, וכל חכם שמוציא אחת מכניס במקומה אחרת, ולריב"ב היה המנין מלא בלי זו של ר' עקיבא, ור' עקיבא מן הסתם הוציא מן החשבון אחת מאלו שמנה ריב"ב. וכ"כ השל"ה (תושבע"פ, בגזירה שוה): "ואין להקשות אם כן לר' עקיבא תהיה גזירה שוה אחת יתירה, די"ל דסבירא ליה דיש גזירה שוה אחת שאינה מקובלת ואינה גזירה שוה ממש אע"פ שלמדו אותה בבית המדרש אינה גזירה שוה ממש אלא כעין סמך בעלמא".¹ ובמעשה בני בתירא והלל יאמר ר"ת שלבני בתירא לא היה מנין מלא של הגזירות השוות, ולכן קיבלו את דברי הלל.

אמנם, גם בתירוץ זה של ר"ת יש קושי רב. קודם כל נשאלת השאלה הפשוטה מדוע לא גילו לנו חז"ל את מספר הגזירות השוות שנמסר מסיני, כמו שעשו במנין המצוות ובמנינים אחרים, כלי"ט מלאכות וכד'. אך מלבד זאת יש לשאול: מה נמסר למשה רבנו חוץ מן המספר של הגזירות השוות? הרי אי אפשר לומר שנמסר רק המנין, כי אם כן מאי "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו", אדרבה, מוטל על החכמים לדרוש גזירות שוות עד כדי המנין הנתון. מאידך, אם נמסרו גם כל הגזירות השוות עצמן והדינים הנלמדים מהן, לכאורה לא היה יכול להיות שום ויכוח, וכל שחכם אומר קיבלתי גזירה שוה זו מרבתי מקבלים ממנו, וכל שלא נמסר בקבלה אין דורשים אותו מעצמם. ולכאורה צריך לומר לפי ר"ת שמה שהתקבל מסיני השאיר עדיין מקום לספק ולויכוח, ראה להלן בפסקאות הבאות.

ובגליון הגמרא בשבת צז, א כתב הגרי"ב שב'ערוך' ערך גזר ב פירש: "גזירה שוה לא גמיר פי' לא גמיר ר' עקיבא גזירה שוה, אלא הוא דרש לעצמו", ושבוזה מיושבת קושיית התוספות. ובספרו 'הפלאה שבערכי' על ה'ערוך' כתב: "לפי זה אין אנו צריכין לדחוק הגדול שכתבו התוספות בשם ר"ת". והביא שם שהרי"ף על 'עין יעקב' פירש אף הוא שר' עקיבא עצמו לא גמר הגזירה שוה, אלא אמרה דרך דרש ואגדה. ובשו"ת 'חוות יאיר' קצב (לקראת סופו), וכן בספרו 'מר קשישא' ערך גזירה שוה (עמוד מו), לא הביא את המקורות האלה, וכתב מדעתו: "ולולי פה קדוש רש"י ז"ל הייתי מפרש דר"ל ר' עקיבא גופיה לא גמר גזירה שוה זו מרבו, כי המקשן היה סבור שהוא גזירה שוה בקבלה כמו כל הגזירה שוה דגופי תורה הכי נמי זו, ומשני דאינו רק בדרך דרוש אגדה שהם בעניני התעוררות מוסר למאות, ואחר שאינו בענין הלכה למעשה בלי ספק לא שייך בהו קבלה עד משה מסיני". אך בסוגיות אחרות שבהן חכם אחד גזירה שוה "לא גמיר", כגון בסוטה לב, א ובמכות יד, ב הנ"ל, אין המדובר בעניני מוסר ואגדה, ואי אפשר לתרץ כך.

¹ הרי זה כעין מה שכתבו התוספות בסוטה (ג, א ד"ה "רבי") לגבי מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל האם "וקנא את אשתו" רשות או חובה: "תימה לרבי וכי לית להו הא דאמר בשלהי מסי' מכות תרי"ג מצוות נאמרו למשה מסיני, וכי לר' ישמעאל דאמר רשות בצר להו או לר' עקיבא טפי להו, ונראה דבשאר מצוות דמפיק ר' ישמעאל מקרא עביד ליה ר' עקיבא אסמכתא ודריש ליה לדרשה אחרית".

עוד יש להתקשות בשיטת ר"ת מהגמרא במגילה ב, ב, שנחלקו תנאים אם מוקפת חומה היינו מימות יהושע בן נון או מימות אחשורוש: "מ"ט דר' יהושע בן קרחה כי שושן מה שושן מוקפת חומה מימות אחשורוש... ותנא דידן מ"ט יליף פרזי פרזי כתיב הכא על כן היהודים הפרזים וכתוב התם לבד מהרבה הפרזי הרבה מאד... בשלמא ריב"ק לא אמר כתנא דידן דלית ליה פרזי פרזי (רש"י: לא גמיר גזירה שוה מרביה ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו), אלא תנא דידן מ"ט לא אמר כריב"ק, מ"ט דהא אית ליה פרזי פרזי" וכו'. והנה גזירה שוה זו היא מהמגילה אל פסוק בתורה, וצורת לימוד זו היא עפ"י מה שאמרו בירושלמי (א, א): "הרי היא כאמיתה של תורה, מה זו צריכה סירטוט אף זו צריכה סירטוט, מה זו ניתנה להידרש אף זו ניתנה להידרש", אבל ברור שאין זו קבלה מסיני, שהרי מתחילה לא היה פשוט לחכמים שמותר בכלל לכתוב מגילה לדורות (מגילה ז, א): "שלחה להם אסתר לחכמים כתבוננו לדורות שלחו לה הלא כתבתי לך שלישים, שלישים ולא רבעים" וכו', ואם כן ודאי שאחרי שהחליטו לכתוב, וכתבו באופן שניתן להידרש, הבדילו בין מנין הגזירות שוות דאורייתא לבין זו, ואם כן מדוע נחלקו בזו (וכמדומה שלא מצינו גזירה שוה אחרת במגילה, כך שאי אפשר לומר שהיה מנין נפרד של גזירות שוות במגילה).

ג. הסברו של הרמב"ן למחלוקת התנאים

כתב הרמב"ן בהשגות לספר המצוות שורש ב, בדברו על תוקף המידות שהתורה נדרשת בהן:

שהמידות כולן אצלם כדבר מפורש בתורה, ודורשים אותן מדעתם, ובגזירה שוה הצריכו בו קבלה מפורשת מפני שהוא דבר שיכול אדם לדרוש בו כל היום ולסתור בו כל דיני התורה, כי התיבות ייכפלו בתורה כמה פעמים, אי אפשר לספר גדול להיות כולו במילות מחודשות. ונתפרש זה במקומות מן התלמוד שאמרו אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו, כמו שהוזכר בשני של נידה ובמקומות אחרים... והוי יודע שזה שאמרו חכמים שאין אדם דן גזירה שוה מעצמו, אין כוונתם לומר שכל גזירה שוה מבוארת להם מסיני ונמסרת להם מפי משה רבינו תלמדו מלה פלונית שבפסוק פלוני ממלה פלונית שבפסוק פלוני ותשוו דין שניהם לענין פלוני. אין הדבר כן, שהרי מצינו אותם חולקין תמיד בהרבה מקומות בענין הזה, כאותה ששינו שאמרו בגמרא חולין (פה, א) מאי טעמא דר' מאיר באותו ואת בנו גמר שחיטה משחטי חוץ, מה להלן שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה אף כאן שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה, ור' שמעון מאי טעמיה גמר מן וטבוח טבח והכך מה להלן שחיטה הראויה אף כאן שחיטה הראויה. והקשו ר' מאיר ליגמר מן וטבוח טבח והכך, דנין שחיטה משחיטה ואין דנין שחיטה מטביחה... וכך הקשו על ר' שמעון ליגמר משחטי חוץ, ונתן טעם דנין חולין מחולין ואין דנין חולין מקדשים. ואילו היתה לר' מאיר קבלה מסיני דשחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה ושהדבר נלמד

משחוט חוץ, ולר' שמעון היתה לו קבלה מרבנותיו שאין שמה שחיטה ושהוא נלמד מן וטבוח טבח והכן, לא היה מקום לשאלות הללו ולתשובות שאמרו בגמרא. וכיוצא בזו בתלמוד רבות מאד, וכן יש קושיות הרבה בתלמוד (ו)כיוצא בהן שאומרים וניליף גזירה שוה ממקום פלוני, ומתוך מסתברא מהכא הו"ל למילף וכו', ומסיק הנך נפישן, אלה הורגלו בתלמוד ואין צורך לכתוב מהן מפני רובן. ועוד אמרו בגזירה שוה, כל גזירה שוה שאינה מופנה כל עיקר אין למדין הימנה, מופנה מצד אחד למדין הימנה ומשיבין, ומופנה משני צדדין למדין ואין משיבין, כמו שאמור בשלישי מנידה (כב, ב) ובמקומות אחרים, והם מחזרין לאפניי אותה בייתורים ומדרשים, ונחלקים בכך כפי דעת החכמים. אבל הכוונה בגזירה שוה שהיא מסיני לומר שהיא בידם קבלה שדין שחיטה שאינה ראויה נלמד מגזירה שוה דשחיטה שחיטה, והיתה סברתו של ר' מאיר שהנכון ללמוד אותה משחוט חוץ ויהיה שמה שחיטה, ור' שמעון ראה בדעתו שיותר נכון ללמוד אותה מן וטבוח טבח והכן ולא תהיה שחיטה שאינה ראויה נידונית כשחיטה. וכן כולם. ואומר בשמא, כי זה מכלל מה שנשתכח באבלו של משה בגזירות שוות.²

ובחידושו לבבא מציעא פז, ב כתב הרמב"ן:

וכבר כתבתי במקומות רבות שכל הגזירות שוות כך נמסרו לנו ממש רבנו, קמה קמה לגזירה שוה, אבל אינו ידוע לנו בפירוש מאיזו מהן נאמרה.

כלומר, רק המילים המשותפות שראוי לדרוש מהן גזירה שוה נמסרו, אבל לא מיקומן בתורה, ולא ההלכה העולה מהן, והרי זה כמו שכתב בסה"מ בענין שחיטה שחיטה. הרי שהפיתרון שהרמב"ן נותן הוא, שנמסרו למשה רבנו הנושאים שבהם יש לימוד בגזירה שוה, והמילים שמהן יש לדרוש את הגזירה שוה, אך פעמים שאותה מלה מופיעה במקומות שונים כך שנוצרות אפשרויות שונות לדרוש את הגזירה שוה, וצריך להכריע מסברה מה יותר דומה, ובזה מצינו מחלוקות חכמים.

צריך להבין מה בין מה שכתב הרמב"ן תחילה, שהיתה בידם קבלה שדין שחיטה שאינה ראויה נלמד מגזירה שוה דשחיטה שחיטה, אבל לא נמסר מאיזו שחיטה לומדים, לבין מה שסיים "ואומר בשמא, כי זה מכלל מה שנשתכח באבלו של משה בגזירות שוות". שהרי לעיל דחה בתוקף את האפשרות שנמסר להם מפי משה רבנו "תלמדו מלה פלונית שבפסוק פלוני ממלה פלונית שבפסוק פלוני ותשוו דין שניהם לענין פלוני", כלומר, שהכל נמסר, הן ההלכה והן מקורה המדויק בגזירה שוה, ומה אפוא כוונתו באומר ש"זה מכלל מה שנשתכח"? ונראה שמ"ש הרמב"ן שאולי זו מן הגזירות שוות שנשתכחו בימי אבל משה, פירושו שמשו רבנו בודאי כבר למד לפני מותו מדעתו הרחבה ולימד את ישראל מאיזו

² וכוונתו לאמור בגמרא תמורה (טז, א): "במתניתא תנא אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה, א"ר אבהו אף על פי כן החזירן עתניאל בן קנו מתוך פלפולו".

'שחיטה' נכון ללמוד, ומה דין שחיטה שאינה ראויה, אלא שהדבר נשתכח בימי אבלו של משה, והחזירו עתניאל בן קנז מפלפולו, ואחר כך שוב נשתכח, ונחלקו בו ר' מאיר ור' שמעון.

והתוספות בסוגיה הנ"ל בסוכה יא, ב כתבו: "לקיחה לקיחה לא ילפינן" – בריש קידושין ילפינן קיחה קיחה משדה עפרון, אבל הכא לא ילפינן גזירה שוה דלקיחה", וצ"ע מה כוונתם. ואולי הם רוצים להסביר איך זה שרבנן אינם מקבלים את מה שאומר ר' יהודה על סמך מסורת מרבתינו, והסברם הוא מעין דרכו של הרמב"ן. היתה אכן קבלה שיש לדרוש גזירה שוה קיחה קיחה, אך רבנן סוברים ש'לקיחה' לחוד ו'לקיחה' לחוד, דהיינו שיש לדרוש גזירה שוה בין המקומות שכתוב "יקח" או "קח", בלי למ"ד, אבל לא בין המקומות שכתוב "ולקחתם" בלמ"ד, ור' יהודה סבר לא שנא. או באופן אחר, רבנן סוברים שהואיל והגזירה שוה כבר נדרשת לענין קידושין, אין להחילה גם על ענין לולב (ומטעם כלשהו קידושין עדיף), ור' יהודה סובר שיש לנצלה לכל הענינים. אמנם, לפי הבנות אלה בתוספות יוצא שהם חולקים על מ"ש הרמב"ן "אבל הכוונה בגזירה שוה שהיא מסיני לומר שהיא בידם קבלה שדין שחיטה שאינה ראויה נלמד מגזירה שוה דשחיטה שחיטה", כלומר שנמסר גם הענין שבו צריך לדון גזירה שוה, כי אם כן לא היה ספק האם צריך לדורשה לענין לולב. גם את דברי ר"ת בתוספות בשבת קשה להלוס עם שיטת הרמב"ן, שכן אם הגזירה שוה "במדבר במדבר" נמסרה מסיני לכאורה היה לריב"ב לומר לר' עקיבא שמילים אלה נצרכו לגזירה שוה אחרת; ואם לא נמסרה גזירה שוה "במדבר במדבר", איך דרשה ר' עקיבא?

ד. שיטת ה'הליכות עולם' – שני אופני קבלה של גזירה שוה

כתב הר"ש מקינון בספר ה'כריתות' (בית שני חלק א, ה):

לפעמים קבלה הוא ללמוד דבר מחבירו אבל לא קיבלו מאי זו תיבה למדו הגזירה שוה, כדאיתא פ' אלו נערות (כתובות לח, א) ומאי חזית דאשר לא אורשה לגזירה שוה ובתולה למעוטי בעולה, אימא בתולה לגזירה שוה ואשר לא אורשה פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה, משמע שקיבלו מרבם גזירה שוה ממפתח לאונס, אבל לא קיבלו מאי זו תיבה ילפינן הגזירה שוה, דאם לא כן מאי פריך, והא אין אדם דן גזירה שוה מעצמו.

בעקבות הדברים האלה כתב ר' ישועה הלוי בספר 'הליכות עולם' (שער ד, טז):

אין אדם דן גזירה שוה מעצמו אלא אם כן קיבלה מרבו... ואם תאמר אם כן דכל גזירה שוה מקובלת מסיני מה ניתן לנו לדרוש, ועוד בכוליה גמרא פריך מאי חזית דגמרת ממלה פלונית ליגמור ממלה פלונית, ומאי פריך, והא אמרת אין אדם דן גזירה שוה מעצמו וכו'. ועתה דע והבן שרשו של דבר, דכל גזירות שוות נמסרו למשה מסיני סתם, ומסרן הכתוב לחכמים איזו גזירה שוה נדון, אלא שלא נמסרו בשוה, פעמים נמסרו המקומות לבד, כלומר פלוני ללמוד מפלוני, נשארו תיבות הגזירה שוה לחכמים לדון איזו הן, כגון הך דפ'

"אין אדם דן גזירה שוה מעצמו"

אלו נערות גבי אונס ומפתה דילפי אהדדי בגזירה שוה דאשר לא אורשה, ומקשה ואימא בתולה לגזירה שוה, משמע שקיבלו מרבן דאונס ומפתה למדין זה מזה בגזירה שוה אבל לא קיבלו מאיזו תיבה, ולכך חוזר הגמרא לידע ולעמוד על התיבות המופנות לגזירה שוה ההיא. ופעמים נאמרו התיבות סתם מלה פלונית תלמוד ממלה פלונית, כגון טומאתו טומאתו לגזירה שוה פרק קמא דשבועות, ולא נמסרו המקומות, והחכמים מבקשים מנוח לתיבות אשר ייטב להם לדורשם בהם, זהו העיקר שעליו סובבת כל הגזירה שוה שבגמרא.

היסוד של ה'הליכות עולם' הוא אפוא: "דכל גזירות שוות נמסרו למשה מסיני סתם... פעמים נמסרו המקומות לבד... כגון הך דפ' אלו נערות גבי אונס ומפתה... דאונס ומפתה למדין זה מזה בגזירה שוה אבל לא קיבלו מאיזו תיבה... ופעמים נאמרו התיבות סתם" וכו'. אך הדברים צריכים עיון, כי זו לשון הסוגיה בכתובות:

לכדתניא אשר לא אורשה פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה שאין לה קנס, דברי ר' יוסי הגלילי, ר' עקיבא אומר יש לה קנס... אם כן מה ת"ל אשר לא אורשה מופנה להקיש לו ולדון הימנו גזירה שוה, נאמר כאן (רש"י: באונס) אשר לא אורשה ונאמר להלן (רש"י: במפתה) אשר לא אורשה, מה כאן חמישים אף להלן חמישים ומה להלן שקלים אף כאן שקלים. ור' עקיבא מאי חזית דאשר לא אורשה לגזירה שוה ובתולה למעוטי בעולה, אימא בתולה לגזירה שוה ואשר לא אורשה פרט לנערה שנתארסה ונתגרשה... מסתברא הא אישתני גופה והא לא אישתני גופה. ור' יוסי הגלילי האי סברא (רש"י: דחמישים כסף דאונס שקלים הן, וכסף ישקול דמפתה יהו חמישים) מנא ליה, נפקא ליה מדתניא כסף ישקול כמוהר הבתולות שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה.

הרי שר' יוסי הגלילי אינו דורש כלל גזירה שוה בין אונס למפתה, והוא לומד מהיקש את הדין שלמד ר' עקיבא מגזירה שוה, ואם כן איך אפשר לומר שנמסר מסיני שיש גזירה שוה בין אונס למפתה, והחכמים רק מחפשים מאילו מילים ללמוד, והלא ריה"ג אינו מודה בגזירה שוה זו כל עיקר. שמא תאמר: מסיני נמסר שאונס ומפתה לומדים זה מזה, אך לאו דוקא בגזירה שוה, אם כן הרחבת את היריעה עד מאד, כי אפשר ללמוד בהיקש או בבנין אב או בק"ו, ואת אלה הלא יכלנו ללמוד מעצמנו גם בלי קבלה.

והתוספות בכתובות כתבו:

"אימא בתולה לגזירה שוה" – תימה דתיקשי ליה דאימא תרוייהו לגופייהו ולא לגזירה שוה. ונראה דהש"ס קים ליה דחד מינייהו לגזירה שוה הואיל והמקראות סתומים לענין שקלים וחמישים, הילכך פריך ואימא איפכא ולא פריך ואימא תרוייהו לגופייהו. וכי האי גוונא איכא פ"ק דסנהדרין דאמר ולא את נביא השקר אלא בבי"ד של שבעים ואחד, מנא הני מילי א"ר יוסי ברי חנינא אתיא הזדה הזדה מזקן ממרא, ופריך הא הזדה כי כתיב בקטלא

הוא דכתיב וקטלא בכ"ג, אלא אמר ריש לקיש גמר דבר דבר מהמראתו. והשתא היכי הוה בעי למילף ולמימר ר' יוסי ברי' חנינא דאתיא הזדה הזדה, אלא דהוה קים ליה דאיכא גזירה שוה ולא הוה ידע במאי, וקאמר מסברא דאתיא הזדה הזדה.

משמע מהלשון "דהש"ס קים ליה דחד מינייהו לגזירה שוה הואיל והמקראות סתומים לענין שקלים וחמישים", שאין הכוונה שהיתה להם מסורת מסיני דחד מינייהו לגזירה שוה, אלא שמתוך ההכרח לפרש את המקראות הסתומים לענין שקלים וחמישים היה ברור להם שצריך ללמוד אונס ומפתה זה מזה, וחיפשו איך ראוי ללמוד, ולר' עקיבא שהלימוד הוא מגזירה שוה הגמרא דנה מאיזו מלה יש ללמוד, ולריה"ג שהלימוד הוא מהיקש אין כאן בכלל גזירה שוה. והתוספות מביאים דוגמא אחרת לסוגיה שיש בה לימוד מגזירה שוה ומוכח מהסוגיה שלא היתה להם קבלה מאיזו מלה יש לדרוש אותה, אך גם כאן אין הכרח שהיתה להם קבלה מסיני שיש בין שני הענינים גזירה שוה, אלא שהיה קים לאמוראים על פי מה ששמעו מרבותיהם שלומדים נביא שקר מזקן ממרא, וחיפשו איך הוא הלימוד.

ה. הלכות מקובלות והלכות מחודשות

עד כה הנחנו בפשטות שהכלל "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" מוציא את גזירה שוה מכלל שאר המידות שהתורה נדרשת בהן, וקובע כי בניגוד למידות האחרות, לגבי גזירה שוה נמסרה מסיני לא רק המידה, אלא גם המקומות הספציפיים שבהם יש להשתמש בה. אולם מצינו לרש"י בסוכה לא, א דברים אחרים בזה. על מ"ש הגמרא שם "ור' יהודה סבר לא מקשינן לולב לאתרוג", כתב רש"י (ד"ה "לא מקשינן"): "לא הוקשו ללמוד זה מזה, ולא ניתן לדרוש מעצמו מכל י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן אלא קל וחומר". התוספות במקום מגיבים על כך:

ותימה גדולה פירש, דאפילו סמוכין, דהיינו שני מקראות הסמוכין זה לזה ניתנו לידרש מן התורה, כדאמרן בריש יבמות סמוכין מן התורה מניין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר, כל שכן היקשא דהיינו שני דברים המוקשים בפסוק אחד, ואפילו לר' יהודה דלא דריש סמוכין אלא היכא דמוכח ומופנה כדאמרין התם מ"מ בהיקשא מודה. אלא כל המידות אדם דן מעצמו חוץ מגזירה שוה דאין דן אלא אם כן למדה מרבו.³

מכל מקום, סברת רש"י בסוכה היא שק"ו, שהיא מידה המבוססת על היגיון בלבד, יכול אדם לדון מעצמו, אבל כל שאר המידות, שבהן יש שימוש במילות הכתוב, אין אדם דן מעצמו, וכל הלימודים נמסרו מסיני. ונראה שאין הדברים אמורים דוקא ב"ג מידות, אלא

³ ורעק"א בגליון הש"ס ציין שבראש השנה לד, א ד"ה "ה"ק" משמע מרש"י כתוספות, שבשאר מידות, כגון היקש, אדם דן מעצמו. ומאידך במקומות אחרים (סנהדרין עג, א ד"ה "הקישא", מנחות פב, ב ד"ה "זאת") כתב שהיקש הוא כגזירה שוה ואין אדם דן מעצמו, וצ"ב מה מקור הסתירה.

"אין אדם דן גזירה שוה מעצמו"

גם בלימודים מייטור הכתובים, שהרי גם באלה נזקקים למילות הכתוב, ואינם דברים שבהיגיון בלבד כמו ק"ו. ובאשר למחלוקות הרבות שמצינו בין החכמים בדרשות הכתובים – כמו שתירצנו לגבי גזירה שוה נתרץ לגבי שאר המידות ודרכי הדרשות, שיש שנמסרו המילים שיש לדרוש מהן, ויש שנמסרו הענינים, וכיו"ב.

הרי כאן גישה הסוברת שמשם רבנו קיבל מסיני כתושבע"פ לא רק את ההלכות ואת המידות שהתורה נדרשת בהן, אלא גם את כל הלימודים עצמם. ובודאי שלפי גישה זו אין לחלק את הלכות התושבע"פ להלכות מקובלות והלכות מחודשות, שהרי אין לחדש הלכות באמצעות לימוד בדרכי מדרש התורה חוץ מק"ו, ועל כרחך שכמעט כל הלכות התושבע"פ נמסרו למשה רבנו בסיני. הרמב"ם, לעומת זאת, מחלק בהקדמת המשנה (וכן בהקדמת 'משנה תורה' ובפרק א מהלכות ממרים) את כל ההלכות למקובלות ומחודשות, ומסביר שאת המחודשות למדו החכמים מעצמם במשך הדורות בעזרת המידות שהתורה נדרשת בהן, והמקובלות התקבלו מסיני, אך באופן הלימוד שיש ללמוד את ההלכות המקובלות מהכתובים נחלקו חכמים פעמים רבות, ופירוש הדבר שלא היתה להם בזה קבלה מסיני (כי הרמב"ם אומר כנ"ל שמגונה לחשוב שנחלקו בדבר המקובל), ומסתבר שמשם רבנו לא קיבל את הלימודים הספציפיים מהפסוקים לגבי שום הלכה, אלא דבר זה השאירה התורה לחכמים, למצוא את מקורי ההלכות ולחדש הלכות חדשות בעזרת דרכי המדרש מהתורה שבכתב. ולכאורה גזירה שוה יצאה מכלל זה, ולגביה כן נמסרו הפרטים (אך ראה להלן).

ו. "פריצת דרך" מדברי האחרונים

כמה מגדולי האחרונים הצביעו על הקשיים שישנם ביישוב הכלל "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" עם סוגיות הגמרא, ועם עצם המושג "ייג מידות שהתורה נדרשת בהן", ואחדים מהם נטו מעט או הרבה מדברי הראשונים בענין זה. כתב השל"ה (תושבע"פ, בגזירה שוה):

ויש לתמוה מאחר שכל גזירה שוה מקובלת מסיני, אם כן איך שייך מחלוקת בענין מופנה, דקיי"ל גזירה שוה מופנה משני צדדין למדין ואין משיבין מופנה מצד אחד למדין ומשיבין אינה מופנה כל עיקר אין למדין ממנה, ואיכא למי"ד דמופנה מצד אחד נמי למדין ואין משיבין, מה שייך ענין הפנאה לגזירה שוה, ממה נפשך, אם הגזירה שוה מקובלת, אם קבלה היא נקבלנה, ואם לאו אין בידינו ללמוד מעצמנו אף כשמופנה מבי' צדדין. ועוד, בכולא תלמודא פריך מאי חזית דגמרת מתיבה פלונית ליגמור מתיבה פלונית, ומאי פריך, והא אמרת אין אדם דן גזירה שוה מעצמו. גם תמוה הלשון שאמר ר' ישמעאל (בי"ג מידות) התורה נדרשת, וחשיב גם כן גזירה שוה, מה דרישה שייך במה שאינו תלוי בדרישת השכל רק מצד הקבלה.

כתשובה לשאלות אלו מביא השל"ה את דברי 'הליכות עולם' הנ"ל, שפעמים שנמסרו מסיני מילות הגזירה שוה ולא הענין, ופעמים נמסר הענין ולא המילים, כך שנתר מקום לחיפוש, וזוהי הדרישה שאנו דורשים. כיוצא בזה כתב ר' אהרן אבן חיים בספרו 'קרבן אהרן' על

הספרא, בהקדמה הנקראת 'מידות אהרן', פרק ג חלק ג, ואף הוא הולך בדרכו של ה'הליכות עולם'.

אולם ר"ש אלגאזי, בספר 'יבין שמועה' שחיבר על 'הליכות עולם', מקשה עליו מהסוגיה בנידה שבסופה מובאים הכללים של "מופנה". במשנה בנידה כא, א נחלקו תנאים האם המפלת כמין בהמה חיה ועוף טמאה לידה, ר' מאיר אומר טמאה, וחכמים אומרים כל שאין בו מצורת אדם אינו ולד. ואמרו על כך בגמרא (כב, ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל מ"ט דר' מאיר הואיל ונאמרה בו יצירה כאדם, אלא מעתה המפלת דמות תנין תהא אמו טמאה לידה הואיל ונאמר בו יצירה כאדם, שנאמר ויברא - להים את התנינים הגדולים, אמרי דנין יצירה מיצירה ואין דנין בריאה מיצירה, מאי נפ"מ הא תנא דבי ר' ישמעאל ושב הכהן ובא הכהן זוהי שיבה זוהי ביאה, ועוד נגמר בריאה מבריאה דכתיב ויברא - להים את האדם בצלמו, אמרי ויברא לגופיה וייצר לאפנויי ודנין יצירה מיצירה, אדרבה וייצר לגופיה ויברא לאפנויי ודנין בריאה מבריאה, אלא וייצר מופנה משני צדדין, מופנה גבי אדם ומופנה גבי בהמה, ויברא גבי אדם מופנה גבי תנינים אינו מופנה... ומאי נפ"מ בין מופנה מצד אחד למופנה משני צדדין, נפ"מ דאמר רב והודה אמר שמואל משום ר' ישמעאל כל גזירה שוה שאינה מופנה כל עיקר...

וכתב ה'יבין שמועה':

ומי יתן ואדע זאת הגזירה שוה היאך קיבלו מסיני, אם קיבלו המקומות, דהיינו פלוני ילמוד מפלוני, אם כן הרי קיבלו דבהמה ליליף מאדם, ומהשתא היכי פריך אלא מעתה המפלת כמין תנין וכו', ואי מיירי דקיבלו מסיני התיבות בלבד, אם כן ניחזי איזה תיבות קיבלו, אם קיבלו תיבת יצירה מיצירה אם כן הרי בבירור דבהמה דכתיב וייצר ילמוד מאדם... מאי הדר פריך ונגמר בריאה מבריאה כיון דבסיני שמעו תיבות יצירה מיצירה.

ונשאר בצ"ע.

ובהגהות היעב"ץ לנידה כב, ב:

וייצר לאפנויי - תמיהא לי טובא, כיון דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו כדאיתא בפרקא דלעיל אם כן כי קיבלה מרבו מאי צריך לאפנויי, ואי לא קיבלה כי מופנה מאי הוי, וכן הא דאמר לקמן כל גזירה שוה שאינה מופנה וכו' ובמופנה מצד אחד פליגי בה ר' ישמעאל ורבנן, מכלל דלא בעינן גזירה שוה קבלה מרבו דוקא דאם כן לא שייך למימר משיבין ואין משיבין לעולם. וכמדומה דלא דכ"ע היא דצריך לקבל גזירה שוה מרבו. וכן משמע לעיל התם בפ"ב דר' מאיר סבר דלא בעיא קבלה מרבו, ומאן דבעי מופנה אה"נ דלא בעי קבלה.

"אין אדם דן גזירה שוה מעצמו"

כוונתו לאמור לעיל יט, ב: "הכי קאמר להו אלפיה בגזירה שוה כתיב הכא שלחך פרדס רמונים וכתוב התם ושולח מים על פני חוצות, ורבנן אדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן גזירה שוה מעצמו". וכ"כ ר"י בכרך בעל 'חוות יאיר' בספרו 'מר קשישא' ערך גזירה שוה (עמוד מה). היעב"ץ והר"י בכרך טוענים אפוא שהכלל "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" אינו כלל מוסכם. אמנם, את ראייתם ממחלוקת ר' מאיר ורבנן יש לדחות, שהרי גם לר' מאיר אין זו גזירה שוה גמורה, כי שני הפסוקים הם מהכתובים, ואין שייך בזה קבלה מסיני, וקראי אסמכתא בעלמא ניהו גם לר' מאיר, ואת הדין ר' מאיר יודע מסברה או ממקור אחר, ועל האסמכתא שהביא עונה הגמרא בשם רבנן שהם לא קיבלו גזירה שוה כזו ואין להם סיבה לחדשה.

ובשו"ת 'חוות יאיר' (סימן קצב) דן באריכות בדברי הרמב"ם בהקדמת המשנה לפיהם אין מחלוקת חכמים בדברים שהתקבלו מסיני, ובתוך דבריו הוא כותב:

והרי גזירה שוה שלכולי עלמא צריך שיהיה לומד בקבלה עד משה רבנו ע"ה, ובלי ספק שמרע"ה ביאר הגזירה שוה ביאור היטב, והרי נחלקו בה מהיכן יליף גזירה שוה אם מדבר פלוני או מדבר אחר. שעל כן כתבו שלפעמים היו מקובלים המילות לבד, לא המקומות, ולפעמים בהפך, וזה בא על ידי שכחות המילות או המקומות, כי חלילה לומר כי קבלת מרע"ה מסיני או מסירתו ליהושע היה חסר הבנה, ואפילו האומר כל התורה מן השמים חוץ מק"ו זה הרי זה אפיקורס.

החוי"י אינו מקבל אפוא את הנחתם של הרמב"ן ושל 'הליכות עולם' שמה שנמסר מסיני מותר מקום לספקות, ולדעתו ברור שמה רבנו קיבל את הגזירות השוות באופן מדויק, מה לומדים ממה ומאיזו מלה, ושכחת הדורות היא שגרמה למחלוקות. אמנם מה שהביא ראיה ממאמר חז"ל בסנהדרין צט, א "ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה, מק"ו זה, מגזירה שוה זו, זה הוא כי דבר ה' בזה" – לכאורה אינו מובן, הלא ק"ו לדברי הכל אדם דן מעצמו. אמנם, המעיין בכל דברי החוי"י יראה שלדעתו גם ההלכות שחידשו חכמים בכל הדורות נמסרו למשה רבנו בפירוש (כוונתו כנראה: בלי הדרשות שמהן הן נלמדות, חוץ מהגזירות השוות, ע"ש), אלא שנשתכחו, והוצרכו חכמים להחזירן מדעתם באמצעות דרשות הכתובים. זאת בניגוד לדברי הרמב"ם בהקדמת המשנה שמה רבנו קיבל רק את ההלכות העיקריות, ונמסרו לו דרכי הדרש כדי לחדש באמצעותן הלכות חדשות, שהם כענפים מהעיקרים. לפי הרמב"ם ברור שפירוש המאמר "ואפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה" הוא, שכופר בכך שהנלמד מדקדוק זה וק"ו זה יש לו תוקף של תורה, והוא מבטא את רצון ה' שנמסר למשה רבנו.

ז. מה נשתנה גזירה שוה מכל המידות?

ראינו אפוא שכמה מהאחרונים מביעים אי-נחת מתירוצו של בעל 'הליכות עולם' שבגזירה שוה פעמים שנמסרו מסיני המילים ופעמים הענינים. החו"י מתבטא: "חלילה לומר כי קבלת מרע"ה מסיני או מסירתו ליהושע היה חסר הבנה", כלומר: קבלה חלקית, כי לכאורה אין טעם לומר שפעם נמסרו רק המילים ופעם רק הענינים, כביכול בשביל לנסותנו בחידות. ובספרו 'מר קשישא' (ערך גזירה שוה, עמוד מד) כתב: "רבים כתבו עוד שלפעמים היו מקובלים רק המילות ולא המקומות ולפעמים בהפך... וכל זה איננו שווה לי על מה שאמרו רז"ל דצריכה להיות מופנה".

החו"י והיעב"ץ מחליטים כאמור שלא הכל מודים בכלל של "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו". אולם צעד מכריע בענין עושה ר' חנניה קזיס בעל 'קנאת סופרים' על ספר המצוות (השורש השני). לדעתו מה שפירש רש"י בכמה מקומות, ואחריו נמשכו התוספות והרמב"ן, ש"אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" פירושו: אלא אם כן קיבלה מרבו ורבו מרבו עד משה מסיני – אין הדבר כן לדעת הרמב"ם, אלא לבי"ד הגדול שבכל דור ודור היתה רשות לדרוש מעצמם בכל י"ג מידות, כולל גזירה שוה, בין על מנת לקיים הלכות מקובלות ממה שרבו, ובין על מנת ללמוד מהכתוב הלכות חדשות, ומה שאמרו "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" פירושו שמשרבתה מחלוקת בישראל ונעשו תרות כתות, אמרו שבשאר המידות רשאי אדם לדון מעצמו, אבל בגזירה שוה – שהיא מידה שיותר קשה לקלוע בה למטרה, כמ"ש הרמב"ן כי לא יימלט שייכפלו מילים בתורה וצריך לדעת אילו מהן ראוי לדרוש, או כמ"ש רש"י שמא מלה זו נצרכה לדרשה אחרת – התנו שלא יהא אדם דן גזירה שוה מעצמו אא"כ קיבלה מבי"ד הגדול, או שקיבל מרבו שכך דנו בי"ד הגדול, והם בני הכי לדקדק בדבר וללכת אחרי רוב. וזהו שאמר הלל לבני בתירא: "בשלמא גזירה שוה לא גמרתו", כלומר: מבי"ד הגדול בראשות שמעיה ואבטליון, כי הגמרא אומרת לעיל שם שהלל קינטרם על שלא שימשו את שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון.

ה'קנאת-סופרים' מייחס דעה זו לרמב"ם על פי דבריו בהקדמת 'משנה תורה': "וכן כל אחד ואחד כותב לעצמו כפי כחו מביאור התורה ומהלכותיה כמו ששמע, ומדברים שנתחדשו בכל דור ודור בדינים שלא למדום מפי השמועה אלא במידה משלש עשרה מידות והסכימו עליהן בי"ד הגדול". הרי שלא חילק בין גזירה שוה לשאר המידות, אלא תלה הכל בהסכמת בי"ד הגדול. וכן בכל דבריו בהקדמת המשנה, כשדיבר על השימוש ב"ג מידות, בין לביסוס ההלכות המקובלות על הכתוב ובין לגילוי הלכות חדשות, לא חילק בין גזירה שוה לשאר המידות, והביא גם דוגמא של הלכה מקובלת – שבת כהן בשריפה רק אם היא אשת איש – הנלמדת בגמרא סנהדרין נא, ב מגזירה שוה, ואם כן משמע שדנו גזירה שוה מעצמם כדי לאשש את ההלכה הידועה להם. וכן בסה"מ עצמו בשורש השני, הביא הרמב"ם את הגמרא בתמורה "אלף ושבע מאות קלין וחמורין וגזירות שוות ודקדוקי סופרים נשתכחו בימי אבלו של משה, ואף על פי כן החזירן עתניאל בן קנז מפלפולו", וכתב: "ואלו כולם היו נודעים בימי משה רבנו, כי בימי אבלו נשתכחו, הנה נתבאר לך שאפילו בימי משה נאמר דקדוקי סופרים, כי כל מה שלא שמעו בסיני בביאור הנה הוא מדברי סופרים". הרי

שפעולת הלימוד בק"ו ובגזירה שוה ובדקדוק הכתובים נעשתה כבר על ידי משה רבנו, ואומר על כך הק"ס: וכי תעלה על דעתך שלמשה רבנו היה ספק האם ראוי לדרוש גזירה שוה, בין לפי הטעם של הרמב"ן שלא כל מלה ראויה לגזירה שוה ובין לפי הטעם של רש"י דילמא קרא למילתא אחריתי איצטריך?

ולכאורה יש לדחות את הראיות שהביא הק"ס לייחס לרמב"ם דעה חולקת על רש"י בעניין גזירה שוה, כי מ"ש הרמב"ם בהקדמת 'משנה תורה' שכל אחד היה כותב לעצמו את השמועות ואת הדינים המיוחדים שהסכימו עליהם ב"ד הגדול – אין זאת אומרת שהדבר תלוי רק בב"ד הגדול, אלא שאם ב"ד הגדול הסכימו בהלכה היא הפכה להלכה קבועה (אא"כ יעמוד ב"ד אחר וישנה), והיה ענין לחכמים לכותבה לזיכרון, מה שאין כן דברים שנחלקו בהם ולא הסכימו, שעוד לא נקבע הדבר. וגם לא נאמר איך הסכימו על כך ב"ד הגדול, אולי דוקא אם היתה בידם קבלה ממש רבנו שיש כאן גזירה שוה. וכך מה שלא חילק הרמב"ם בין גזירה שוה לשאר מידות, י"ל שזה משום שאין הוא נכנס כאן לפרטי דרכי הלימוד, ובאמת יכול להיות שחלק מדרכי הלימוד של גזירה שוה הוא שהמילים או המקומות נמסרו מסיני, אף לגבי הלכות מקובלות. וכן השאלה 'האם תעלה על דעתך שמושה רבנו הסתפק' אינה מכרעת, שהרי הרמב"ן ורש"י נתנו טעמים למה ראה הקב"ה למסור את הגזירות השוות ולא סמך על שיקול החכמים, וזה נוגע לחכמי כל הדורות, ועוד, שאולי אף למשה רבנו עצמו היה יכול להיות ספק אלמלא נמסר לו בפירוש.

אך כנגד עצם שיטת רש"י ודעימיה מביא הק"ס עוד טענות:

ועוד נ"ל דקשיא נמי לדידהו מאי דאיתא בפי' חלק דף צט, א תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים, ואפילו אומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה מק"ו זה מגזירה שוה זו זהו כי דבר ה' בזה. ומדחשיב בהדי הדדי ק"ו וגזירה שוה משמע דבמדרגה אחת הן לענין שתהא התורה נדרשת בהן בשוה, כלומר מעצמן, דאילו גזירה שוה מסיני היא מאי קמ"ל שהן בכלל כי דבר ה' בזה, פשיטא, ומאי קא שייך למימר בהו אפילו. והשתא דמעצמן כולהו נינהו אתי שפיר, דלא מיבעיא מה שקיבלו מסיני דוקא הוא דבר ה' אלא אף אותן שלא קיבלו מסיני אלא דנו אותן הבי"ד מעצמן על פי אותן מידות דבר ה' מיקרי.

עוד כותב הק"ס שבסוגיה בסנהדרין נא, ב בענין בת כהן לומד ר' ישמעאל באופן מסוים שבת כהן בשריפה היינו דוקא ארוסה, ור' עקיבא חולק ואומר אחת ארוסה ואחת נשואה, ומשתמש בגזירה שוה אביה אביה למעט פנויה, ובריבוי בת ובת לרבות נשואה. על השקלא וטריא בברייתא שבין ר' עקיבא לר' ישמעאל אומרת הגמרא: "ור' ישמעאל סבר מדקאמר ליה בת ובת ש"מ הדר ביה מגזירה שוה". טוען הק"ס: "ואילו היה אומר כן מפי הקבלה אצלו מסיני היכי קס"ד דר' ישמעאל דהוה מצי למיהדר ביה ר' עקיבא". ומביא עוד סוגיות כאלה שיש בהן שימוש בגזירה שוה על ידי אחד התנאים ולא על ידי חבירו, "ומכל זה משמע שהיו דורשין מעצמן אלו הדרשות, דאילו הוה מסיני ודאי שהיו מקבלין אותן זה מזה בלי מחלוקת".

והנה לכאורה אפשר לדחות גם את הראיות מסוגיות כאלה על פי ההסברים של הרמב"ן ובעל 'הליכות עולם' הנ"ל, ולומר שהמחלוקות והחזרות וכו' נובעות מן הצורך למצוא את המקום הנכון של גזירה שוה מקובלת, ואם אינה נכונה כאן תשמש במקום אחר, אף שלא מצינו מקום אחר כזה בשי"ס, או לומר כתוספות בשבת שהן נובעות מן הצורך למלא סך מסוים של גזירות שוות ולהשמיט את אלה העולות על סך זה, וגם זאת על פי ההנחה שהגזירות שוות לא נמסרו במדויק. אולם אין לכחד כי כל הדברים הללו אינם מתיישבים על הלב, ודוחקים מעיק, כפי שביטאו זאת כמה מהאחרונים הנ"ל.

ואף גם זאת, שהסוגיה במגילה הנ"ל פסקה ב מקשה מאד על תירוצי הראשונים, שהרי תנאים נחלקו שם האם לדרוש גזירה שוה מ"ערי הפרזי" הנזכרות בתורה ל"הפרזים" שבמגילה, מר לית ליה פרזי ומר אית ליה פרזי פרוזי, ואילו היה צורך בכל גזירה שוה בקבלה – בענין זה: בקבלה מהחכמים שכתבו את המגילה – הלא לכאורה לא מצינו גזירות שוות אחרות שנדרשו מהמגילה, ואיך ייתכן שהתווכחו על גזירה שוה יחידה זו האם לדורשה או לא. אלא נראה מזה שמר אית ליה גזירה שוה ומר לית ליה גזירה שוה פירושו שלמ"ד אחד יש טעם לדרוש גזירה שוה כזו, כי אע"פ שהמעשה היה בימי אחשורוש מכל מקום ראוי לתלות את המוקף והפרזי בדין מוקפת חומה שבתורה (ובירושלמי אמרו: לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותם הימים), ולמ"ד השני אין טעם לתלות את ענין מוקף ופרזי שבימי אחשורוש במוקף ופרזי שבתורה.

והנה שמעתי ממו"ר הגאון ר' גדליה נדל זצ"ל, שלדעתו מה שאמרה הגמרא "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו" אין פירושו שהגזירות השוות נתקבלו מסיני, שהרי כתוב רק "אין אדם דן גזירה שוה מעצמו", ולא אמרו אא"כ קיבלה מרבו ורבו מרבו עד סיני (אלא רש"י הוא שפירש כן). גזירה שוה, כמו שאר המידות שהתורה נדרשת בהן, היא דרך לימוד שחכמים אמורים להשתמש בה כדי לגלות את דיני התורה שלא נכתבו בפירוש. ההבדל בין גזירה שוה לשאר המידות הוא שגזירה שוה היא מידה עדינה מאד, כמו שהסביר הרמב"ן, כי לא כל שתי מילים זהות ראויות להשוות על פיהם דינים, ולא כל שני ענינים ראויים להשוותם זה לזה, ואפשר ככה לעקם את כל התורה, ורק חכמים גדולים היורדים לעומק הדברים רשאים לדרוש גזירה שוה. זהו מה שאמרו בגמרא שלא ידון אדם גזירה שוה מעצמו, כלומר, אא"כ קיבל מרבותיו, והכוונה, אא"כ יש כבר מסורת של חכמים גדולים שחשבו שראוי לדרוש גזירה שוה זו.

איני יודע אם מו"ר הנ"ל ראה את דברי ה'קנאת סופרים', או שאמרם מדעתו הרחבה, אך מכל מקום הוא לא תלה זאת בקבלה מבי"ד הגדול דוקא (ולעיל ראינו שהדיוק של הק"ס מלשון הקדמת הרמב"ם לחיבור שהדבר תלוי בבי"ד הגדול אינו מוכרח כלל), אדרבה, הוא אמר שהסוגיות הרבות שבהן מפורש שתנא מסוים דורש גזירה שוה והאחר לא, והסוגיה בדבר "למדין ומשיבין" וכו', מורות שבאמת התנאים השתמשו במידת גזירה שוה מדעתם, ודי במסורת קצרה של חכמים גדולים כדי שהגזירה שוה תהיה מקובלת וידונו לפיה. על כן יש ללמוד כל מחלוקת חכמים בענין גזירה שוה מתוך הנחה שהם לא נחלקו מה נמסר להם מסיני, אלא נחלקו מה מסתבר שצריך לדרוש, והדברים מצריכים עיון דק בתוכן כל סוגיה וסוגיה.